

OM MACHIAVELLI

Anders Ehnmark: **Maktens hemligheter. En esså om Machiavelli.** Norstedts, Stockholm 1986, 220 s.

Magtens hemmeligheder. Et essay om Machiavelli. Oversat af Anne-lise Feilberg. Samlerens Forlag, Kbh. 1987, 172 s.

Erik Pouplier: **Machiavelli. Roman.** Centrum, Århus 1987, 312 s.

Lars Vissing: **Machiavel et la politique de l'apparence.** Presses Universitaires de France, Paris 1986, 283 s.

Bjørn Qviller & Bjørn Thommessen: "Machiavelli som politisk realist"; i *Agora*, Nr. 1, 1988, Oslo.

Vi er ikke just forvænt med udgivelser om Machiavelli på vore breddegrader. Så meget mere bemærkelsesværdigt er det, at den italienske renaissancepolitiker og -tænkter i den senere tid er blevet præsenteret gennem hele tre bøger fordelt på lige så mange genrer - nemlig Anders Ehnmarks **essay**, Erik Poupliers **roman** og Lars Vissings **afhandling**. (Når sidstnævnte kan regnes med til den nordiske høst, er det i egenskab af dansk doktordisputats, der faktisk også har været udsendt herhjemme (på eget forlag) et par år før udgivelsen i Frankrig). Endelig har det norske tidsskrift *Agora* - der kalder sig "Journal for metafysisk spekulasjon", men udgiver en række udmærkede numre - i sit seneste nummer bragt en stor filosofihistorisk artikel af B. Qviller og B. Thommessen om Machiavellis antropologi, samt en oversættelse af Machiavellis "Opfordring til bod".

Opsvinget kunne være udtryk for Machiavellis fornyede aktualitet. Den norske artikel peger ikke just selv i denne retning. Men de tre bøger forholder sig derimod alle og på hver deres måde til en så-

dan aktualitet. For essayet hører den med til selve emnet: Ehnmark læser renaissanceforfatterens skrifter som indlæg i en aktuell politisk diskussion, nemlig som udgangspunktet for en mulig politisk tænkning efter svækkelsen af den radikalistiske traditions store utopier. Og Pouplier-romanen vil i Machiavelli se den realistiske gennemskuer af en magtlogik, der - ifølge bagsideteksten - "den dag i dag gennemsyrrer magtspillet mellem verdens supermagter". Det er dog mindre hans teorier end hans livshistorie, der interesserer romanen. Machiavellis "aktualitet" her skyldes derfor mere aktualiteten (populariteten) af en bestemt genre: historisk fiktion opbygget i en biografisk ramme, eller historiske romaner i det hele taget - gerne om middelalderen (romanens bagsidetekst henlægger netop også handlingen til "middelalderen"...). Afhandlingen, endelig, gennemfører en grundig historisk-filologisk undersøgelse af Machiavellis begreber om det tilsyneladendes politik eller magtens illusionisme, uden forsøg på umiddelbare aktualiseringer. Først i et afsluttende kapitel (som først er tilføjet i Paris-udgaven) antyder Lars Vissing disse begrebers aktualitet, ikke mindst i "simulationens" overflade-fikserede medie-samfund.

I en vis forstand kunne de tre nævnte genrer godt siges at re-præsentere de måder, hvorpå man overhovedet kan omgås den i tid ret så fjerne forfatter. En slags idealtypisk udspaltning af fremgangsmåder, der i praksis vel altid indgår i blandingsformer. For selv om man nødvendigvis må skelne mellem henholdsvis den essayistiske frie aktualisering af forfatteren, romanens fiktion og afhandlingens historisk sandfærdige billede, er der samtidig tale om elementer, der gerne findes sammenføjede i forskelligartede forbindelser i enhver behandling af Machiavelli, således også i hver af de tre foreliggende bøger. Et vist fiktivt element vil

indgå i selv den mest videnskabelige historieskrivning om vores renæssanceforfatter, ligesom det også vil indgå i den manøvre, der lader denne forfatter svare på helt aktuelle spørgsmål. Og disse to bevægelser, historiseringen og aktualiseringen, vil givetvis altid gribe ind i hinanden gennem et mere eller mindre underjordisk spil af forskelle og ligheder.

*

I **Magtens hemmeligheder** synliggør Anders Ehnmark bevidst spillet mellem en historisk fjern og en nutidsrettet Machiavelli. Udlægningen af Machiavellis værker forbindes i denne virtuost skrevne bog med farverige skildringer af såvel forfatterens liv og samtid i renæssancens Italien som eftertidens omgang med den machiavelleiske teori i en lang og broget tolkningshistorie, der også føres frem til helt aktuelle overvejelser om det politiske i den nuværende situation. Disse forskellige elementer flettes overalt sammen i en virkningsfuld og flot komponeret helhed.

Fra Machiavellis fjortenaarige periode i republikken Firences tjeneste (1498-1512) fokuserer Ehnmark på opholdet som gesandt og observatør ved Cesare Borgias hof i vinteren 1502-03. Denne eventyrer, der som hærfører for pavestaten og ved dygtig anvendelse af vold og forstillelse netop på denne tid var godt på vej til at etablere et større rige i Centralitalien, er da også en udmærket repræsentant for den "gangsterverden", der ifølge Ehnmark kendetegnede samtidens italienske politik. Idet Machiavelli ca. ti år senere - nu i eksil efter republikkens fald - gør Cesare til en central figur i **Fyrsten**, er det for at formulere en almen teori om de vilkår, hvorunder en "ny fyrste" erhverver og bevarer magten, og midlerne, han tvinges til at tage i anvendelse. Tilsvarende fremstilles mere veletablerede

fyrstedømmers "legitimitet" som resultatet af en tilvæning til herredømmet og en glemsel af magtkoncentrationens oprindelige voldelighed. Politikken fremstår her som krigens fortsættelse med andre midler.

Selv om det nok var en historisk særegen gangsterverden, der lå bag Machiavellis teori om magtspillets logik, har adskillige efterfølgende generationer under vekslende historiske forhold ikke desto mindre spejlet deres egne politiske spørgsmål i teorien. Alene af den grund er Machiavelli også blevet opfattet meget forskelligt igennem tiderne - hvad værkernes ret gådefulde og flertydige karakter ligeledes har befordret. Ehnmark fremstiller eftertidens omgang med Machiavelli som opdelt i en negativ og en positiv tolkningstradition. Den negative, der går tilbage til modreformationen, ser **Fyrsten's** forfatter som "det ondes instruktør", altså som ophav til de politiske onder, han beskriver. Den positive derimod, læser omvendt skrifternes handlingsanvisninger som en - højst noget overdrevet og karikerende - virkelighedsbeskrivelse. Machiavelli foregiver nu at rådgive en fyrste, mens han i virkeligheden klæder ham af og afslører magtens hemmeligheder - en tolkning, der især vinder udbredelse under Oplysningen. Ifølge en senere revolutionær, jakobinsk tradition bliver det videre Machiavellis fortjeneste, at have gjort fyrstens våben tilgængelige for folket. Fra at have været en undertrykker bliver fyrsten en befrier. Machiavelli opfattes her ikke blot som magtens afslører, men mere som "modmagtens konstruktør" ("antimagtens" står der noget uheldigt i den danske oversættelse, s. 116). Den jakobinske tolkning fuldføres hos Gramsci, der betragter **Fyrsten's** lære som henvendt til folket, de undertrykte, som skal skoles i magtovertagelsens kunst for at kunne styrte tyranniet, i dette tilfælde det fascistiske diktatur.

Ehnmærks egen tolkning af Machiavelli gennem årene skal have gennemløbet en lignende udvikling: i 50'erne var han gennemskueren af magtspillet bag alt samfundsliv; i 60'erne blev han jakobinsk revolutionær. Når Ehnmark så i dag eftersøger - og finder - en ny Machiavelli, der overskrider den jakobinske tænkning, sker det som reaktion på den krise, der i de senere år har ramt de venstreradikalistiske utopier. Troen på, at et jakobinsk "frihedens despoti mod tyranniet" vil bringe en endelig løsning, er blevet alvorligt svækket gennem de mange eksempler på befrielsesbevægelser, der blot er resultatet i ny undertrykkelse. Ehnmark hævder i denne sammenhæng, at befrielse og frihed er to helt forskellige ting - hvad han ikke mindst ser bevist gennem udviklingen i Østeuropa og de seneste års begivenheder i Polen.

Ehnmærks nye Machiavelli - der i øvrigt på mange punkter er inspireret af Claude Leforts store Machiavelli-studie fra 1972 - kan nok stadig opfattes som revolutionær, for så vidt som han beskriver nødvendigheden og muligheden af at styrte et tyranni. Men perspektivet er nu et helt andet. Eller rettere: selve det faste perspektiv, der muliggør den jakobinske utopiske traditions entydige skelnen mellem den onde magthaver og den gode befrier, hvor historiens/revolutionens endemål er magtens og politikens ophør, opløses til fordel for Machiavellis "kubistiske" metode, hvor begivenheder og konflikter beskrives ud fra forskellige kontrasterende synsvinkler og som noget principielt uafsluttet. Alt er i stadig bevægelse, og betragtet over et lidt længere forløb vil helten og skurken ofte bytte plads. Magten er endvidere uforgængelig. Selv det republikanske, frie styre (*vivere civile*), som beskrives i Machiavellis andet hovedværk, *Discorsi*, betragtes primært som en herredømmestruktur. Blot er magten her splittet op i en pluralis-

tisk struktur, hvor indbyrdes stridende magtpositioner kan afbalancere hinanden på basis af stadige konflikter mellem "folket" og "de store".

Således kompliceres billedet af friheden som den lykkelige afslutning på befrielsesprocessen. Men derudover sætter Ehnmark et berettiget spørgsmålstegn ved, om befrielsen, forstået som en jakobinsk magtkoncentration, egentlig egner sig til at indføre den for friheden nødvendige magtopsplitning. Og dog er friheden ikke tænkelig uden befrielse, hævder han.

Som tolkning af Machiavelli bliver den sidstnævnte påstand imidlertid noget problematisk, så længe Ehnmark forstår befrielsen som betinget af den monarkiske magtkoncentration, han ser beskrevet i *Fyrsten*. Nok er den bedste fyrste, Machiavelli kan forestille sig, ham der gør sig selv overflødig ved at indføre republik, men det republikanske styres magtopsplitning er ikke nødvendigvis et resultat af fyrsteligt indgriben. Den antikke romerske republik opstod jo ifølge *Discorsi's* indledende kapitler alene ud fra konflikter og historiske tilfældigheder og altså uden indgriben fra nogen kongelig hånd. I de tilfælde, hvor Machiavelli alligevel omtaler en såkaldt "lov-giver" eller "grundlægger" oprettelse af en republik, er der snarere tale om en mytisk omskrivning af en længere og anderledes kompliceret historisk proces end om virkelig indblanding fra en monarkisk instans. For så vidt står også læseren af Machiavellis værker faktisk over for et kompliceret spil af forskellige genrer, hvor kommentarer til aktuelle florentinske forhold, historiske afhandlinger (om det antikke Rom især) og fiktionselementer hele tiden veksler mellem hinanden og undertiden også smelter sammen. "Grundlæggeren" hører givetvis til fiktionsdelen, og selv "fyrsten" er i mange tilfælde blot en

metaforisk størrelse - således at adskillige af de magtmekanismer, der beskrives i *Fyrsten*, i virkeligheden også gælder for enhver anden styreform.

Den klassiske cyklusmodel for styreformernes følgen efter hinanden, som Machiavelli refererer efter Polybios, må ligeledes regnes med til fiktionen. I hvert fald spiller den ikke længere sin klassiske rolle. Derfor er det også en lidt problematisk tolkning, når Ehnmark vil se forholdet mellem monarki og republik som et kredsløb i bogstavelig forstand. Hos Machiavelli er historien ikke virkelig cyklisk. Ideen om kredsløbet skal angive den særlige reversibilitet, der kendetegner politiske processer: at alle stater, uanset styreform, svinger mellem fremgang og tilbagegang, mellem forfald og restaurering. Men derudover er kredsløbsmodellen mest en fremstillingsmæssig bekvemmelighed i forbindelse med beskrivelsen af modsætningsfulde processer. Det gælder især ved det prækære forhold, at civilisationens værdier - såsom moral, frihed, borgersind, lov - ifølge Machiavelli allerførst udvikles i staten, som opretholdes ved midler, der strider mod de selv samme værdier. Denne cirkel af indre modsætninger - som er med til at betinge "politikens ondskab" - beskrives undertiden som en historisk bevægelse, hvor staten forsvares sig ved voldsomme og krigerske helbredelseskure mellem perioder med relativ fred.

Men Ehnmark gør netop et temmelig bogstaveligt opfattet kredsløb af monarkisk magtkoncentration og republikansk magtopsplitning/magtsvækkelse - kredsløbet af "befrielse" og "frihed" - til det gennemgående motiv i bogens sidste kapitel. Her bliver det tilsyneladende kun den for moderne læsere ret uspiselige ide om historiens cykliske forløb, der skal udgøre bolværket mod utopierne om magtens forsvinden og politikens ophør. Ehnmark kunne nok

med fordel have fulgt Leforts Machiavelli-læsning på dette punkt og i stedet opfatte magten som det, der - på et symbolsk plan - overhovedet konstituerer det politiske samfund. Hos Ehnmarks Machiavelli er der altid tale om en meget realistisk opfattet magt, hvis uforgængelighed så må begrundes i den fatalistiske tanke om evig genkomst: alle befrielsesbevægelseres ulykkelige tendens til at ende i nyt tyranni. Til gengæld forsvinder magten tilsyneladende helt ud af billedet i Ehnmarks afsluttende beskrivelse af det republikanske *vivere civile* - disse øjeblikke af frihed, der er som lysninger i historien: "eftermiddagen på torvet, hvor de fornuftige mennesker, modtagelige for argumenter, samles for at drøfte de almene anliggender, i et gyldent lys af modning og Middelhav" (s. 161). Billedet ville her blive mere machiavellisk, hvis Torvet bevarede en - symbolsk, ifg. Lefort - reference til Paladset. (Lars Vissings afhandling behandler i øvrigt netop relationen mellem torvet og paladset som et konstitutivt element for Machiavellis politik).

Men bortset fra den noget tvivlsomme udnyttelse af cyklus-tanken giver *Magtens hemmeligheder* stort set en overbevisende skildring af Machiavellis aktualitet for, hvad man kunne kalde en nutidig politisk filosofi. Udviklingen af den machiavelliske position sker hos Ehnmark stadig som led i et opgør med en klassisk socialistisk politikopfattelse med historiefilosofiske elementer, der alt for ofte har befordret totalitaristiske tendenser (jf. ideen om det progressive diktatur). Netop dette aspekt er måske ikke det mest aktuelle hos Ehnmark, da et sådant opgør vel vandt frem allerede for 5-10 år siden i de fleste vesteuropæiske lande og i dag praktisk taget ikke møder modstand nogen steder. Men samtidig skete der det mærkværdige, at ethvert forsøg på at tænke det politiske nærmest forsvandt efter

opgøret med de historiefilosofiske elementer. På denne baggrund fremstår Ehnmarks Machiavelli-læsning nu som en tiltrængt genoptagelse af en filosofisk beskæftigelse med politikken.

*

Erik Poupliers roman **Machiavelli** beskæftiger sig kun meget lidt med Machiavellis teoretiske skrifter, men så meget desto mere med hans livshistorie indtil eksilet i 1512. Gennem en række begivenhedsmættede glimt skildres den unge Niccolòs opvækst i Firenze under Lorenzo (il Magnifico) Medici. Romanen giver en tydelig fornemmelse af omskifteligheden og den politiske ustabilitet, der kom til at præge bystaten og resten af Italien, især efter den franske invasion i 1494. Det medicaiske fyrstedømme i Firenze veltede ved denne lejlighed og blev afløst af munken Savonarolas religiøse, folkeligt-republikanske styre, indtil denne "ubevåbenede profet" endte sine dage på kætterbålet i 1498. Under den efterfølgende reorganisering af republikken blev Machiavelli ansat, tilsyneladende direkte fra gaden, som leder af Andet kancelli og som sekretær for Timandsrådet. Romanen følger ham ind i regeringspaladset og på en række af hans diplomatiske missioner til Frankrig og til den tyske kejser, til Cesare Borgia, pavestaten og andre italienske magter. Ligeledes beskrives hans årelange aktiviteter for at opbygge en borgermilits, der skulle overflødiggøre brugen af lejetropper, og hans indsats for afslutningen af Firenzes krig mod Pisa.

Stoffet tilbyder alt, hvad en historisk-biografisk roman kan ønske sig - en spændende epoke, en begivenhedsrig livshistorie og dertil en gedigen skæbne: Machiavelli afskediges og forvises fra byen, da republikken falder og Medici-herredømmet genoprettes i 1512. En overgang kastes han i fængsel og udsættes for tortur,

mistænkt for at konspirere mod det nye regime. Resten af livet henslæber han på sin lille gård uden for Firenze, hvor han, udelukket fra det aktive politiske liv, trøster sig med i stedet at skrive teoretiske værker om politik.

Altsammen er det beskrevet udføreligt af biografer og renæssancehistorikere, blandt andet ud fra Machiavellis egne breve. Men selv om romanen på denne baggrund vel nærmest kunne skrive sig selv, skriver Pouplier i mange tilfælde en anden. I det mindste viser romanen ikke tegn på nærmere kendskab til - eller interesse for - Roberto Ridolfis autoritative biografi (fra 1954). Romanens beskrivelser af adskillige hændelsesforløb fra perioden som republikkens sekretær er noget afvigende også fra det billede, der tegner sig ud fra Machiavellis egne bevarede breve og rapporter. Og det gennemgående motiv - at Machiavelli som underordnet funktionær oftest var afskåret fra indflydelse og gang på gang måtte lide den tort, at overordnede, gerne ubegavede højadelige, tog lønnen og æren for hans indsats - synes at bygge på en (tidligere i øvrigt ret udbredt) undervurdering af de muligheder, stillingen som andenkansler og sekretær for Timandsrådet faktisk rummede.

Romanens Machiavelli fremstår for det meste som den skarpsindige ener, der ser sig omgivet af uforstående tåber til alle sider - det være sig lederne i paladset eller de folkemasser, han med afsky ser fylde torvet med mellemrum. Nu synes Discorsi's forfatter ikke særlig negativt stemt over for sidstnævnte fænomen, men beskrivelsen har dog så megen historisk realitet, at det netop er hos Machiavelli, begrebet om massen virkelig gør sit indtog i den politiske tænkning. Og i denne sammenhæng bliver nu opinionen - og påvirkningen af opinionen gennem en magtens illusionisme - et vigtigt problemfelt for den

machiavelliske politik. Dette er emnet for Lars Vissings bog.

*

Intet har vel bidraget mere til den negative Machiavelli-tolkning - og ideen om "machiavellismen" - fra midten af det 16. århundrede og fremefter end Machiavellis opfordring til fyrsten om foruden vold at anvende bedrageri og forstillelse for at opretholde magten. I *Machiavel et la politique de l'apparence* fokuserer Lars Vissing netop på dette element, idet han generelt vender tilbage til den oprindelige machiavellismetolknings billede af Machiavelli som magtens og især magtmidlernes teoretiker og tekniker - nu blot frigjort fra den traditionelle moralske synsvinkel. Med denne tilbagevendende til en, set ud fra mange senere tolkninger, mere "primitiv" Machiavelli affærdiger Vissing samtidig en hel række af sekundærlitteraturens traditionelle temaer (herunder valget mellem republik og fyrstedømme) som irrelevante eller uaktuelle.

I tråd med opfattelsen af Machiavelli som politisk tekniker opvurderer Vissing betydningen af Machiavellis administrative korrespondance fra perioden 1498-1512. Skrifterne herfra vidner om den "erfaring af moderne sager", som Machiavelli i forordet til *Fyrsten* selv angiver som kilde til sin viden, ud over læsningen af antikke forfattere. Hele det machiavelliske værk skal ifølge Vissing læses ud fra det perspektiv, der sættes af den politiske autoritets konkrete udøvelse. Overalt taler Machiavelli ud fra denne position: den politiske situation set fra magtens synsvinkel.

Hvor tidligere undersøgelser af illusionstemaet hos Machiavelli oftest begrænser sig til de to "klassiske" indgange - *Fyrsten's* kapitel 18-24 og *Discorsi's* lære om religion som styringsinstrument (I, 11-15) - viser Vissing, at temaet er fuldt udviklet allere-

de i den administrative korrespondance, ja faktisk er til stede helt fra starten i 1498. Derfor må sansen for den politiske illusionisme snarere hvile på en almen "kulturel sokkel" end på konkrete erfaringer fra kancelli-årene, herunder mødet med Cesare Borgia. Vissing fastslår da også, at Machiavelli i omgangen med dette tema ikke adskiller sig væsentligt fra andre i samtiden, der beklædte tilsvarende offentlige stillinger. Blot har Machiavelli en konstant tilbøjelighed til mere generaliserende, pædagogiske forklaringer af det tilsyneladendes politiske funktioner - en tendens, der så kommer til fuld udfoldelse i eksilværkernes teoretiseringer over temaet.

De historiske betingelser for teorien om den politiske illusionisme udgjordes ifølge Vissing af en række, tilsyneladende vidt forskellige udviklinger: sammenbruddet af den politiske magts konventionelle legitimationsparametre, nye politiske og militære ledelsesformer, udviklingen af det perspektiviske maleri, interessen for overflader, ideen om tegnenes repræsentative funktion og deres evne til større eller mindre tilnærmelse. Alt dette var først udviklet tilstrækkeligt i slutningen af 1400-tallet. Og allerede med reformationen og modreformationen fra 1520'erne støttede teorien om det tilsyneladende imod en ny etisk diskurs - ligesom den politiske illusions antikke teoretikere, sofisterne, i sin tid støttede mod den platoniske diskurs. Tilbage var kun en kort årrække, hvor illusionisme-teorien lod sig formulere. Når vi i dag igen er blevet meget opmærksomme på det tilsyneladendes rolle i politikken - Vissing henviser her til Baudrillard og Régis Debray, der på hver sin måde behandler det politiske under dette perspektiv - skyldes det vel de moderne mediers accentuering af magtens teatraliske dimension. Men derudover kan det, som Vissing hævder, have noget med positivismens tilba-

gegang at gøre. Positivismen, og i det hele taget den videnskabelige tradition siden Descartes, har nemlig altid - til skade ikke mindst for den politiske videnskab - villet fortrænge illusionen og det tilsyneladende til udelukkende kunstens område.

Tyngdepunktet i Vissings bog ligger i den systematiske udvikling af Machiavellis behandling af skin- eller simulations-problematikken i såvel den administrative korrespondance som eksilværkerne, først og fremmest **Fyrsten**. Det påvises, at temaet spiller en mere fundamental rolle hos Machiavelli end ofte antaget. Ligeledes at der må skelnes mellem illusionismen i snæver forstand, som bedrageri og løgn, **inganno**, og så en mere generel **parere**, der sigter mod den politiske autoritets almene prestige og troværdighed, og således udgør en væsentlig del af magtens legitimitet. Anvendelsen af **inganno** i snæver forstand er kun en partiel og afledt figur i den almene **parere**-strategi. Alligevel er Machiavelli gerne blevet læst som om simulationen slet og ret var identisk med **inganno** (Lefort og et par andre nævnes dog som undtagelser). Et vigtigt aspekt ved **parere** i den brede betydning er en vis fælles interesse mellem den politiske magt og folket. Det tilsyneladende er således ikke kun resultat af et udbud fra den politiske autoritet, men ligeledes af en efterspørgsel fra mængden.

Spørgsmålet om det tilsyneladende politik indgår hos Machiavelli i et udvidet virkelighedsbegreb - **realtà effettuale** - der omfatter såvel materielle som immaterielle elementer, nemlig alle de virkninger, Reelle som optiske, der kan indvirke på en situation. Overalt hos Machiavelli drejer det sig om at bearbejde både det Reelle og det tilsyneladende. Tilsvarende afdækker Vissing i de administrative skrifter en gennemgående polaritet mellem materielle interesser på den ene side og om-

dømme eller politisk troværdighed på den anden - udtrykt gennem en række begrebspar over modellen **utile/onore(reputazione)**.

Ud over at betragte de machiavel-liske teksters eksplicitte teoretiske indhold analyserer Vissing dem også med henblik på deres mere implicitte teoretiske værktøj, deres forbegrebslige teoretiske sprog. Her finder han i forhold til illusions-temaet et hierarki af sanser, hvor det blandt andet fremgår, at synet udfylder en dobbeltfunktion, da det dels er effektivt til afsløring af realiteter, dels er mere udsat end andre sanser for anslag fra illusionismens side. Ligeledes, og forbundet med dette motiv, afdækker han den grundlæggende rumlige organisering, der betinger muligheden for maskering og demaskering inden for politikken. Således tegner Machiavelli et billede af fyrsten, anbragt på et bjerg for øjnene af folket i dalen (jf. forordet til **Fyrsten**), eller også inde i sit palads midt på torvet. Dette er den politiske situations grundlæggende topografi, en teater-model, som stiller en magt, der simulerer, og et klientel, der kræver simulakrer, over for hinanden. Det er i denne relation, at magtudøvelsens dekoration, scenografi og kosmetik - Machiavelli anvender ofte metaforen "farvning" - får sin virkning.

Med sin centrering om den politiske illusionisme og om forbindelsen mellem Reelle og fiktive elementer i det machiavelliske virkelighedsbegreb - begge fundamentale aspekter ved politikken også i dag - er **Machiavel et la politique de l'apparence** en perspektivrig og aktuel bog, samtidig med at den er særdeles lærd og udmærker sig ved både spekulativ stringens og historisk-filologisk grundighed. Men man kunne godt anfægte Vissings billede af Machiavelli som fra først til sidst magtmidlernes teoretiker og tekniker - Vissing finder det også sandsynligt, at **Fyrsten** kun var

skrevet til cirkulation blandt kolleger i paladset - og over for denne kontinuitetstese hævde en slags brud i 1512, hvor magtudøvelsens teknikker indføres i en mere omfattende og principiel politisk filosofi. En politisk filosofi, der som konstitutivt element måske netop har en sådan distance til den konkrete magtudøvelse, som først den eksilerede kansler fik - og som også kendetegner en eftertid, hvor værkerne for længst læses både i paladser, på torve og i elfenbenstårne.

*

Effektiv magtudøvelse forudsætter et realistisk syn på menneskenes natur, hvilket for Machiavelli vil sige, at man må tage for givet, at "alle mennesker er onde". I artiklen "Machiavelli som politisk realist" retter Bjørn Qviller og Bjørn Thommessen søgelyset mod denne pessimistiske antropologi, der har medvirket til at give Machiavelli ry for at være realist. Forfatterne undersøger de idéhistoriske rødder til dette menneskesyn og afviser, at det skulle have noget at gøre med antikkens moral- og samfundsfilosofi, hvor det er størrelser som venskab og retfærdighed, der udgør samfundets grundlag. Derimod fremstilles den machiavelliske antropologi som tæt forbundet med Augustins teologi, der ifølge forfatterne netop i Machiavellis samtid oplevede en renaissance og befordrede stærkt pessimistiske stemninger. Som yderligere belæg for denne forbindelse bringes der i samme nummer af *Agora* en religiøs tekst af Machiavelli, "Opfordring til bod", som er spækket med augustinsk inspirerede elementer.

Qviller & Thommessen giver en indgående beskrivelse af Augustins antropologi og politiske tænkning, og påviser islæt af senantik gnosticisme og manikæisme. Herfra stammer det "moderne" spørgsmål om en teknisk beherskelse af naturonder - deriblandt menneskenaturen - i forlængelse

af opgøret med den antikke idé om menneskenes sociale natur. De to nordmænd forfølger transformationen af de gnostisk-manikæiske elementer til den augustinske arvesyndslære, som de - noget mærkværdigt - søger at reducere til en fejlversættelse (!) af Paulus (Rom. 5, 12). Under arvesyndens betingelser tilfalder det nu staten at holde menneskenes onde natur i ave gennem truslen om straf. Hos Machiavelli opvurderes denne augustinske, verdslige stat. Og heri ligger ifølge de to forfattere Machiavellis hele originalitet.

Denne idé om øvrighedens straffende sværd er imidlertid en kraftig reduktion af Machiavellis teori om statens rolle for den sociale integration. I det hele taget er det ret skuffende, hvad Qviller & Thommessen får ud af deres i øvrigt ganske rammende karakteristik af de augustinske elementer i Machiavellis antropologi. Artiklens afsluttende konklusioner er mildt sagt besynderlige. Machiavelli kaldes en "elendig sociolog", fordi han tager udgangspunkt i ideen om menneskenes ondskab som et aksiom, der ikke baseres på empiriske studier af menneskelig adfærd. Og hans lære karakteriseres som "middel-mådig teologi", fordi den er afledt af "et religiøst dogme, hvis eneste hjemmel er en misforståelse". - Det havde været mere relevant at vurdere Machiavelli som politisk tænkner. Det kunne da have været vist, hvordan netop en augustinsk inspireret antropologi medvirker til at bestemme den politiske filosofis område som forskellig fra såvel sociologiens som teologiens område. Men den politiske filosofi kan åbenbart være så fortrængt, at den glemmes, selv hvor Machiavelli kommer på tale.

Anton Ehlers